

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНЕ ОБГІУНТУВАННЯ ЦІННОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ФРЕБЕЛІВСЬКИХ ДАРІВ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДИТИНИ: КРОС-КУЛЬТУРНИЙ ДОСВІД

Філіппова Інесса

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, Україна
filipinessl@gmail.com

У статті розкрито зміст цінності концепції Ф. Фребеля в процесі соціалізації дитини та її актуальність на сьогодні. Це зумовлено тим, що процес соціалізації дитини в родині є різним в окремих соціальних групах унаслідок впливу соціальних, економічних і культурних процесів у трансформувальному суспільстві й має тісний зв'язок з умовами розвитку, стилями виховання в сім'ї та родинними цінностями. Розкрито можливості розвитку активності дитини з урахуванням її індивідуально-психологічних особливостей за допомогою фребелівських дарів. Авторська концепція філософії виховання, за Ф. Фребелем, спирається на трьох головних ідеях, таких як єдність Усесвіту, повага до дитини та її індивідуальності, значення гри в розвитку дитини. Вони визначають основи, на які спирається модель активності дитини. Проаналізовано досвід німецьких і польських педагогів щодо освітянської практики у фребелівських дошкільних закладах. Фрідріх Фребель підкреслював, що виховання й навчання дитини повинно інтегрувати елементарні сили: голову, руки та серце задля гарантії їй повної освіти. Навчальне виховання повинно мати глобальний характер і поєднує три аспекти: пізнавально-інтелектуальний із фізично-мануальним, а також соціальним і релігійним як відкриття людської сили розуміння світу. У контексті сучасної соціалізації дитини цей підхід є дуже актуальним і має своє підтвердження в сучасних теоріях розвитку людини, оптимізації її досягнень, а також потоку розширеної креативності як умови результативного пошуку себе в трансформувальному світі. Акцентовано увагу на тому, що важливим завданням педагога та психолога є полегшення розвитку вроджених інстинктів: праця, знання, артистичне й релігійне за допомогою відповідних предметів чи фребелівських дарів. Сучасна соціалізація приймає цінність психолого-педагогічних ідей Ф. Фребеля як активізації дитини та спонукання її до постійного накопичення нових досягнень. Інституціональна соціалізація в тісній співпраці з родиною може якісно й кількісно змінити доступ дитини до соціальних, економічних і культурних засобів, як результат – і до інших можливостей освітнього капіталу. Представлено психолого-педагогічний досвід педагогів Німеччини та Польщі

щодо чинників розвитку дитини, створення для неї нових можливостей й підготовки до життя в контексті її інституціональної соціалізації.

Ключові слова: криза соціалізації в родині, розвиток й активність дитини, творчий потенціал, фребелівські дари, фреблянки, навчальне виховання, інституціональна соціалізація.

Filippova Inessa. Psychological and Pedagogical Substantiation of the Values of the use of Frobel's Gifts in the Context of the Modern Socialization of a Child: a Cross-Cultural Experience. The article reveals the value of F. Froebel's concept in the process of child socialization and its relevance for today. This is due to the fact that the process of socialization of the child in the family is different in individual social groups as a result of the influence of social, economic and cultural processes in a transforming society and has a close relationship with the conditions of development, styles of upbringing in the family and family values. The possibilities of developing the activity of a child concerning his individual psychological characteristics with the help of Froebel's gifts are revealed. The author's concept of the philosophy of upbringing according to F. Froebel is based on three main ideas: the unity of the Universe, respect for the child and his individuality, the significance of the game in the development of the child. They define the basis on which the child's activity model rests. The experience of German and Polish teachers of educational practice in Froebel's preschool institutions has been analyzed. Friedrich Fröbel emphasized that the upbringing and education of a child should integrate the natural forces: heads, hands, and hearts to guarantee him complete training. Teaching education is global and reveals three aspects: the cognitive-intellectual with the physical-manual, and the social and religious, that is, the discovery of human power in understanding the world. In the context of the modern socialization of the child, this approach is very relevant and has its confirmation in contemporary theories of human development, optimization of its achievements, as well as the stream of expanded creativity as a condition for the mobile search for oneself in a transforming world. The attention is focused on the fact that an essential task of a pedagogue and psychologist is to improve the development of innate instincts: work, knowledge, artistic and religious with the help of appropriate subjects or Froebel's gifts. Modern socialization takes the value of F. Froebel's psychological and pedagogical ideas as activating a child and motivating him to the constant accumulation of new achievements. Institutional socialization, in close cooperation with the family, can qualitatively and quantitatively change a child's access to social, economic, and cultural means, as a result, and to other possibilities of educational capital. The psychological and pedagogical experience of teachers in Germany and Poland regarding the factors of child development, creating new opportunities for him and preparing for life in the context of his institutional socialization is presented.

Key words: the crisis of socialization in the family, the development and activity of the child, creative potential, Froebel's gifts, freebies, training education, institutional socialization.

Филиппова Инесса. Психолого-педагогические обоснования ценностей использования фребелевских даров в контексте современной социализации ребенка: крос-культурный опыт. В статье раскрывается ценность концепции Ф. Фребеля в процессе социализации ребенка и ее актуальность на сегодня. Это обусловлено тем, что процесс социализации ребенка в семье является разным в отдельных социальных группах в результате влияния социальных, экономических и культурных процессов в трансформирующем обществе и имеет тесную связь с условиями развития, стилями воспитания в семье и семейными ценностями. Раскрываются возможности развития активности ребенка с учетом его индивидуально-психологических особенностей с помощью фребелевских даров. Авторская концепция философии воспитания, по Ф. Фребелю, опирается на три главные идеи – единство Вселенной, уважение к ребенку и его индивидуальности, значение игры в развитии ребенка. Они определяют основы, на которые опирается модель активности ребенка. Анализируется опыт немецких и польских педагогов образовательной практики в фребелевских дошкольных учреждениях. Фридрих Фребель подчеркивал, что воспитание и обучение ребенка должно интегрировать природные силы – голову, руки и сердце – с целью гарантии ему полного образования. Обучающее воспитание имеет глобальный характер и раскрывает три аспекта: познавально-интеллектуальный с физически-мануальным, а также социальным и религиозным, как открытие человеческой силы в понимании мира. В контексте современной социализации ребенка этот подход является очень актуальным и имеет свое подтверждение в современных теориях развития человека, оптимизации его достижений, а также потока розширеной креативности как условия результативного поиска себя в трансформирующемся мире. Акцентируется внимание на том, что важной задачей педагога и психолога является улучшение развития врожденных инстинктов: работа, знания, артистические и религиозные с помощью соответствующих предметов или фребелевских даров. Современная социализация принимает ценность психолого-педагогических идей Ф. Фребеля как активизацию ребенка и его мотивацию к постоянному накоплению новых достижений. Институциональная социализация в тесном сотрудничестве с семьей может качественно и количественно изменить доступ ребенка к социальным, экономическим и культурным способам, как результат – и к другим возможностям образовательного капитала. Представляется психолого-педагогический опыт педагогов Германии и Польши относительно факторов развития ребенка, создания для него новых возможностей и подготовки к жизни в контексте его институциональной социализации.

Ключовые слова: кризис социализации в семье, развитие и активность ребенка, творческий потенциал, фребелевские дары, фреблянки, обучающее воспитание, институциональная социализация.

Постановка наукової проблеми та її значення

Сучасна соціалізація дитини як первинна, властива під час перебування в родинному домі, так і вторинна, яка відбувається поза ним, позначається впливом соціальних, економічних та культурних процесів. Вона пов'язана з великою кількістю проблем. Перебіг процесу соціалізації дитини в родині є різним в окремих соціальних групах, що має тісний зв'язок з умовами розвитку, стилями виховання й родинними цінностями. Різниця умов соціалізації може виражатись у якісно та кількісно іншому доступі дитини до соціальних, економічних і культурних засобів та, як результат, і до інших можливостей освітнього капіталу. Це стосується великої дискусії щодо кризи соціалізації в родині чи «інституціонально зміненої соціалізація», яка має значення в аспекті наслідків таких питань, як розвиток і підготовка дитини до життя в суспільстві.

Мета статті – висвітлення методологічного підходу та методичного інструментарію для розвитку здібностей дитини в контексті її сучасної інституціональної соціалізації.

Психологія та педагогіка раннього дитинства шукають відповіді на велику кількість питань, ключовими серед яких відповідно до **предмету дослідження** є дитина й процес її розвитку/виховання з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей в трансформувальному світі.

Виклад основного матеріалу дослідження

Фребелівську систему дошкільного виховання започатковано досвідом Фрідріха Фребеля в контакт з швейцарським дослідником Й. Г. Песталоцці через діяльність школи в місті Івердон, а також освітянською практикою, що була пов'язана з роботою приватної школи та дитячого садка. Головна ідея зосереджена на особі вихованця як центральній особі всіх виховних дій. Назва «kindergarden» виявилася дуже вдалою. В Україні підходи Ф. Фребеля не поширювали внаслідок ідеологічних нашарувань. У Європі досвід фребелівських дитячих закладів є цікавим як у самій Німеччині, так і в Польщі. Освітні заклади, де здійснюється дошкільна опіка у фребелівському дусі, називають фребелівськими осередками, а педагогів – фреблянками. Ця назва залишилась і на сьогодні. Перші загальнонімецькі дошкільні заклади закладено Ф. Фребелем у 1816 р. в Грекхемі (Тюрингія, Німеччина), а через рік перенесена до Кельхау. Публічну діяльність Ф. Фребель розпочав у 1820 р., зокрема в

опублікованій статті «*An unser deutsches Volk (To Our German People)*» (Bilewicz-Kuznia, 2014).

Авторську концепцію філософії виховання, за Ф. Фребелем, опрацьовано в Готінгені. Вона спиралася на три головні ідеї:

- єдність Усесвіту;
- повагу до дитини та її індивідуальності;
- значення гри в розвитку дитини (Manning, 2005).

Освітні основи Ф. Фребеля засновано на філософських поглядах про первинність зв'язку індивіда, що пов'язує людину з природою й Богом. Звернемо увагу на те, що, що «людина є елементом великої цілісності, її не можна розглядати в ізоляції, а як частину родини; вона перебуває під її впливом, але як частина суспільства репрезентує його й через гідну репрезентацію виражає до неї повагу. Як елемент Усесвіту людина має також великий погляд на природне середовище, у якому живуть вона та Бог, який є її частиною» (Bilewicz-Kuznia, 2014). Шануючи права природи, права Всесвіту й людські, людина цінує власне здоров'я та екологію. Живе в злагоді із самим собою й природою. Учитель є провідником дитини, навчає її різних активних умінь, допомагає поєднувати її індивідуальний досвід і досягнення загальнолюдських цінностей.

Теорія Фребеля має різні назви. Цей метод називають *дитячі садки*, *модель сферичної освіти* чи *сферична філософія*. Як пише Н. Heiland, головна справа Ф. Фребеля – *Die Menschenerziehung* – це не лише його освітня філософія й теорія розвитку, але також педагогіка та теорія виховання педагога. Головною ідеєю концепції є накопичення людиною самостійності, зв'язок того, що є внутрішнім із тим, що є ззовні, як діалектична єдність чи цілісність життя. У ході соціалізації дитина пізнає правду, нові відносини, нові зв'язки, старається щось зрозуміти, стає більш свідомою. Ф. Фребель вважав, що в період свого раннього розвитку дитина повинна здобувати якомога більше досвіду, який поєднується зі специфічною структурою процесів пізнання. Цей процес має бути пристосований до сили й можливостей дитини, а також мати ігровий характер, тому що переобтяження мозку наукою чи працею викликає небажання до діяльності. М. К. Katarba вивчав вплив Песталоцці на освітню філософію Фребеля й зауважував: «Фрідріх Фребель підкреслював, що виховання та навчання дитини, спираючись на думку Песталоцці, повинно інтегрувати елементарні сили: голову, руки й серце з метою

гарантії їй повної освіти. Висновок полягає в тому, що *навчальне виховання* повинно мати глобальний характер, поєднуючи три аспекти: *пізнавально-інтелектуальний із фізично-мануальним*, а також *соціальним та релігійним*. У цілому можна сказати, що метою освіти є відкриття людської сили розуміння світу» (Katarba, 2014). У контексті сучасної соціалізації дитини цей підхід є дуже актуальним і має своє підтвердження в сучасних теоріях розвитку людини, оптимізації її досягнень, а також *потоків розширеної креативності* як умови результативного пошуку себе в трансформувальному світі. Соціалізація як уходження в соціум приймає цінність психолого-педагогічної ідеї Ф. Фребеля як активізації дитини та спонукання її до постійного накопичення нових досягнень. Відповідно до цього сучасний педагог має бути спостерігачем й охоронцем, а дитина – активним учасником. На жаль, не кожна родина може сьогодні реалізувати цю ідею, тому застосування фребелівських дарів у дошкільних закладах освіти в Україні розширює такі можливості для дитини. У Німеччині та Польщі давно використовують фребелівську методику й постійно вдосконалюють її методичне застосування для дітей дошкільного та шкільного віку.

Ф. Фребель підкреслював у своїй концепції, що в людській душі існує потяг до розвитку вроджених інстинктів: *праця, знання, артистичне й релігійне*. Важливим завданням педагога та психолога є полегшення такого розвитку за допомогою відповідних *предметів чи дарів*. Шукаючи обґрунтування фребелівської концепції в сучасному виховному процесі в глобалізованому світі, звернемося до *ідеї гри як чинника розвитку дитини*, але теж акцентованих автором інших значень і цінностей, таких як *єдність світу, повага до дитини, свобода*. Вони визначають основи, на які спирається *модель активності дитини*, яка перевтілюється й розвивається в грі, у процесі ручної праці, слуханні оповідань, іграх та забавах на свіжому повітрі.

Wiktor Waśnik зазначає «У Фребеля ця діяльність є головним нервом його методу, у різних постатях виступає діяльність у цілій структурі педагогічної системи, що об'єднує його з Krauze, для якого *свобода та самостійність* – найістотніші риси *розумного виховання й освіти*, а *вчинок і діяльність* – найхарактерніші джерела освіти» (Waśnik, 1932). Діяльність як самостійна активність дитини у фребелівському дитячому садку скеровано автором концепції до самостійного пізнання, а також уникнення поганих вчинків. У дошкільному закладі

Ф. Фребель і його вихователі стимулювали дитину до дій, при тому, щоб підготувати її до функцій які необхідні в житті, та розвивати в неї *людяність, почуття власної гідності й точність як управність*. Сьогодні ми називаємо таку діяльність *активізацією дитини*, що розуміємо досить широко, а саме, як *активність дитини, що є важливим чинником розвитку*.

Поza значенням гри педагог концентрувався на важливих у сучасному світі цінностях, таких як *повага, свобода й порядок*. Повага є основою, яка має бути присутня в поняттях «дорослий – дитина». Вона є виразом привітності, доброзичливості, котру проявляють дорослі. Це є підтвердженням її свободи, яку Ф. Фребель дуже підкреслював і практикував у своїх закладах. Доброзичливість у ставленні до дитини проявляється по-різному, зокрема дає їй почуття безпеки, приділення їй своєї уваги, часу та творення для неї сприятливих для розвитку умов. У концепції Ф. Фребеля повага також виражається в дотриманні пізнавальних потреб дитини, наближенні її до світу природи, гарантуванні доступу до її дарів і стимулюванні розвивальними іграшками, якими є фребелівські дари. Зауважимо, що «у самій назві *дарів* може бути асоціація з релігійною тематикою, тому що тут ми маємо *дар* як *повагу до самої особи*, яка визнана, цінується, приймається, визнається чи є улюбленою. «Природа, відповідно до поглядів Фребеля, є проявом Бога. Для цього педагог заохочував людину до дослідження *прав природи*, щоб таким способом краще пізнати істоту Божества. *Виховання людини є розвитком її сили пізнання*. Типовим для такого методу навчання в закладі був акцент на *самостійності* вихованців у *діях й опануванні знань*» (Możdzen, 2006). Польські науковці, зокрема Барбара Білевіч-Кузня, звертають увагу на подібність із біблійними проповідями, пов'язаними з *дарам*, наприклад *дари* трьох королів для Ісуса Христа, проповідь про таланти, дари Духа Святого, діалоги чи описи ситуації з таким мотивом» (Bilewicz-Kuznia, 2014). Разом із польськими та німецькими дослідниками зробимо висновок, що теорія Фребеля має *християнське* й, що важливо підкреслити, недогматичне коріння (Katarba, 2014). Ця концепція в сучасному контексті описується як теорія наукова та метафізична, що ґрунтується на ідеалістичній філософії Ф. Шелінга, Г. Герла.

Доброзичливість, пізнання особи дитини та її індивідуальних потреб й особливостей є основою концепції Фребеля, а також

опорою для сучасної сім'ї. Повага до дитини як особи вільної та такої, із якою рахуються інші, характеризує її як індивідуальну й виняткову. У польських історичних джерелах 1926 р. знаходимо підтвердження цього, а саме: «свобода та пізнання особистості учня стає важливим у тому закладі (дитячому садку, школі), метою навчання якого є *зацікавленість і самостійність дітей*» (Krasuska-Bużyska, 1926).

Свобода – основне право дитини, її не можна ні до чого змушувати, не можна забрати право на власну думку, заважати реалізації власних потреб, прагнень і мрій, права на гру та пізнання світу в контакті з ним.

Саме дитинство й гра для дитини дошкільного та раннього шкільного віку є у філософії педагогіки Фребеля цінним даром. Дитинство – це неповторний і надзвичайний період у житті людини зі своїми особливими правами й привілеями, правом на гру та експресію. Повага є більш помітною в *недомінуючому підході до дитини*, на чому зауважують дослідники Фребеля й підкреслюють, що вихователь шанує дитину, її права та не може порушувати її гру й тримати контроль над її навчанням у грі. Якщо така ситуація трапляється, то ми маємо зламані принципи поваги й обмеження свободи дитини.

Порядок, у концепції Фребеля, тісно пов'язаний із принципами *пантеїзму* (грец. *pan en theos* – усе є Бог) – філософська доктрина, відповідно до якої Бог є тим самим, що й Усесвіт. Бог – космос – Усесвіт є ідентичними та розуміються як цілісність. Треба пам'ятати, що сам Фребель зростав у глибоко релігійній родині: був сином пастора й із раннього дитинства, за винятком навчання та проживання у свого дядька, близько до серця приймав атмосферу віри, праці й соціальної діяльності. Відкинутий мачухою, він шукав порядку в організації світу та природи, взаємних зв'язків між речами і єдності в різноманітності світу. Це мало важливе значення для його теорії. *Порядок* є досить видимим у цілій педагогічній концепції Ф. Фребеля. Відповідно до неї, *упорядковане життя* – це життя, яке спирається на віру в Бога, що є джерелом гармонії й сили. Це розуміння особи дитини як виняткової та неповторної індивідуальності, яка є частиною світу, незважаючи на свою приналежність до родини, спільноти й безмежного Всесвіту» (Т. Вусе, 2012). Людина в концепції Фребеля розглядається досить широко – має власне місце та особливості

щоденного життя, взаємодіє з іншими людьми, природою й Усесвітом. У сучасному трактуванні таке функціонування людини розкриває *екологічну модель*, яку створив Urie Bronfenbrenner. «Суть цієї моделі полягає в тому, що на процес розвитку людини впливають *стосунки між різним оточенням*, у якому вона живе, а також *соціальний контекст*, у який вона занурена» (Brzeźinska, 2012).

Стосовно *щоденного порядку* це виражається в тому, що людина реалізує дані їй завдання й функції. Старається робити це добре. Залежно від віку та обов'язків виконує в прийнятій чи наділеній їй ролі. Є безпосередньою й відчувається добре в грі або роботі, є активною в реалізації завдань, а коли так не відбувається, інша особа старається їй допомогти. Дитина дошкільного віку найчастіше грає, і це її найважливіша активність, але не єдина; вона робить вибір виду діяльності, відпочиває на свіжому повітрі, співпрацює на благо інших й з іншими. Порядок асоціюється також із фізичним порядком, що є також як у грі, так і в науці. Після кожного заняття дитина включена до прибирання, упорядкування використаних матеріалів, систематизації справ, при цьому вчиться відповідальності.

Методичне обґрунтування роботи вихователя та психолога характеризується порядком і спокоєм. Упізнаючи дитину в грі, Ф. Фребель рекомендував, щоб вона сприймалася як цілісність, що передбачає вироблення порядку, очікування нового в спрямуванні уваги дитини для її ж життєстійкості.

Досвід німецьких і польських педагогів показує, що в процесі знайомства дитини з *дарми* потрібно притримуватися певних правил: замість висипаних дарів на столі, треба презентувати дітям дари спокійно, у певному порядку й цілісності, наприклад перевертаючи коробку на долоні, дістаємо делікатно покривку та показуємо *як ціле* у формі куба. Такого типу послідовність запобігає відчуттю дисгармонії. Взаємне слухання, уникнення хороших відповідей і цінність тиші – це також елементи, що будують спокій, концентрацію та порядок.

Названі *цінності* складаються в *модель праці з дошкільником*. Не треба інтерпретувати їх вузько, односторонньо й догматично, розглядати їх тільки в традиції окресленого світобачення. Повагу та порядок і навіть віру потрібно розуміти як універсальну цінність і важко собі уявити, щоб ми не проявляли в сучасному світі більше потрібної толерантності для відмінностей і різномайття переконань та

поглядів інших людей. Треба пам'ятати про толерантність, фребелівське право єдності у відмінностях, шануванні кожної людини й зміцненні віри, яка об'єднує з родиною, групою дошкільників, класом у школі, суспільством, природою та цілим світом.

Ф. Фребель розвивав принцип ранньої освіти дитини, що спрямована на вираження поваги до її індивідуальності, використовуючи з цією метою опрацьовану програму виховання й соціалізації дитини. Допоміжним і важливим елементом моделі є *дари*, які використовуються в ситуаціях освіти та творчій ручній праці. Із листів педагогів-фреблянок відомо, що заняття з дітьми проводили відповідно до визначених правил. Сучасна ситуація розвитку дитини змінює методику минулих часів у напрямі творчого підходу вихователя. Польський досвід підтверджує, що творчий педагог сам організує освітню ситуацію, яку моделює індивідуально для дитини. Друга важлива зміна полягає в тому, що вільна гра займає в дошкільній освіті щоразу більше часу й простору, переноситься в різні місця, у тому числі й на дошкільний чи пришкільний майданчик. Порівняно з фребелівською програмою другої половини ХХ ст., цей підхід дуже корисний із погляду всебічного розвитку дитини на сучасному етапі трансформації суспільства.

Сучасна родина соціалізується «від себе до суспільства» (Grist, 2016). Сьогодні недостатньо підготувати дитину до життя в сучасному світі й не дати задоволеного простору для ідентифікації. Соціалізація переноситься до інших агентів впливу – головне до інститутів та груп ровесників. Традиційно групи відповідають за перебіг процесу соціалізації, хоча значною мірою родина передає певну частину знань і вмінь, які необхідні для життя в суспільстві. На думку польської дослідниці Мирослави Нічай Дронг, «надалі особливою характеристикою сучасних родин є проблема недосконалої соціалізації індивіда» (Niczaj-Drang, 2017). Проблеми, пов'язані із соціалізацією в родині, можуть зміцнюватися чи послаблюватися саме через процеси вторинної соціалізації, але не через слабкість виховання, що зумовлене кризою в родині (обмеженими матеріальними ресурсами, а також браком емоційної та духовної підтримки дитини). Важливим фактором соціалізації в родині є *щоденне спілкування з дитиною*, коли відбуваються навчання й засвоєння соціальних норм при безпосередньому наслідуванні, моделюванні та ідентифікації, що покладено в основу процесу трансмісії між поколіннями. Навчання через спостереження й навчальне виховання з погляду психолого-

педагогічного контексту є найбільш ефективною формою розвитку дитини. Родина творить приблизний контекст розвитку, у якому дитина може спостерігати, уключатися та реалізовувати зразки щоразу складніших форм активності.

Дж. Гоулман пропонує цілеспрямовано утворити інститути, які слугуватимуть максимальній концентрації соціальних цінностей дитини, що розвиватиме й змінюватиме батьківські стереотипи. Такий досвід уже наявний в Україні, зокрема в «Школі толерантності для батьків» (із 2009 р. м. Луцьк, ЗДО № 2), «Школі усвідомленого батьківства» (із 2016 р. м. Луцьк, ЗДО № 9), що усвідомлено розвиває також і педагогів та психологів. У держави має бути інтерес до формування компетенцій у майбутніх дорослих, які будуть активними в суспільстві завтра. Такими інститутами творчого розвитку дитини мають бути сучасні дошкільні заклади й школи (прикладом є ЗДО №№ 7, 11, 22, 32, 40 м. Луцька та ЗДО № 14 м. Рівного), університети, фребелівські центри перепідготовки педагогів і психологів, молодіжні центри розвитку, де впроваджують інноваційні педагогічні технології, консультують та проводять тренінги професійні психологи й соціальні педагоги.

Сучасні діти живуть під тиском часу та обов'язків. Проблема полягає в тому, що ситуативне її розв'язання в багатьох контекстах інституціональної соціалізації може бути складним викликом, який не завжди батьки та педагоги зможуть відвернути чи подолати.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Отже, методологічне обґрунтування цінності використання фребелівських підходів і дарів у контексті сучасної соціалізації дало нам можливість зробити такі висновки: успішну інституціональну соціалізацію дитини важливо починати саме з дошкільного віку в закладах, де концентруються універсальні цінності родини, реалізовується цілісне сприйняття дитини, повага до неї, її прав і свобод. Коли повага виражається в *недомінуючому підході до дитини*, а навчальне виховання поєднує три основні аспекти: *пізнавально-інтелектуальний із фізично-мануальним, соціальним і морально-духовним*. Розвивальний та психотерапевтичний вплив застосування фребелівських дарів у дошкільному віці є перспективним напрямом в освітньому процесі. Подальші дослідження вбачаємо у вивченні методичного застосування німецькими, польськими та українськими дослідниками дарів Ф. Фребеля.

Література

1. Філіппова Інесса, Малгожата Сітарчик (2019). *Фребелівські дари чи інтернет в процесі формування психіки дитини: крос-культурний досвід. Виклики та парадокси соціальної взаємодії в постмодерному світі: лінгвістичний та психологічний аспекти*: матеріали I Міжнар. наук.-конф. (11–12 квіт. 2019 р.). Луцьк: Волиньполіграф, 294–299.
2. Adamowicz, M. M.; Kopaczynska I., Niczaj-Drąg M. (2017). *Pedagogika Wczesnoszkolna. Rekonstrukcja kluczowych problemów*. Wydawnictwo Adam Marszałek: Toruń, 78.
3. Bilewicz-Kuznia, B. (2014) *Dar zabawy. Metodyka i propozycje zajęć z dziećmi według założeń pedagogicznych Froebela*. Lublin: Zakład Pomocy Szkole, 287.
4. Bruce T. (2012). *Early childhood practice: Froebel today*, SAGE Publication. London.
5. Brzeźinska A., Czub, M. (2012). Wczesna opika i edukacja dzieci w Polsce w kontekście europejskim. *Polityka Społeczna*. № 1, 15–19.
6. GRIESE H. M. (2016). *Socjologiczne teorie młodzieży*. Oficyna Wydawnicza «Impuls», Kraków, 130.
7. Katarba, M. K. *Friedrich Wilhelm August Froebel (1782–1852) i jego filozofia sferyczna*. *Galeria Pedagogów*, <<http://martakatarba.edu.pl/userfiles/file/froebel.pdf>> [dostęp:18.07.2014]
8. Krasuska-Bużycka, J. (1926). Poglądy pedagogiczne i działalność nauczycielska F. Froebela. *Wychowanie Przedszkolne*. № 1, 8.
9. Manning, J. (2005). Rediscovering Froebel: A call to re-examine his life and gifts. *Early Child Education Journal*. June, vol. 32, no 6, 372.
10. Możdżeń, S. I. (2006). *Historia wychowania 1795–1918*, Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu, Sandomierz, 35.
11. Wąsik, W. (1932). Znaczenie Froebela w historii pedagogiki i w czasach obecnych. *Kwartalnik Pedagogiczny*. nr 3–4.

References

1. Filippova Inessa, Malhozhata Sitarchyk (2019) *Frebelivski dary chy internet v protsesi formuvannia psykhyky dytyny: kros-kulturnyi dosvid*/I. Filippova, M. Sitarchyk. *Vyklyky ta paradoksy sotsialnoi vzaemodii v postmodernomu sviti: lnhvistychnyi ta psykholohichnyi aspekty: materialy I Mizhnar.nauk.-konf. (11–12 kvitnia 2019 r.) /za zah. red. O. V. Lazorko, V. A. Ushchynoi*. Lutsk: Volynpolihraf, 2019, 306 p.
2. Adamovich M. M., Kopachinska I., Nichaj-Drong M. (2017) *Pedagogika pochatkowa. Rekonstrukcja kluchowych problem*. Wydawnictwo Adam Marshalek, Torun, 78.
3. Bilewich-Kuznia (2014) *Dar gry. Metodyka i propozyciazaniat z ditmy widpowidno do pedagogicznych osnov Frebela*, Lublin, 286.
4. Bruce T. (2012) *Early childhood practice: Froebel today*, SAGE Publication, London.
5. Bzezinska A., Chub M. (2012) *Rannia opika i oswita ditej w Polsce w konteksti europejskomu*, «Socialna Polityka». nr1, 15–19.

6. Griese H. M. (2016) *Socjologiczni teorii molodi*, Wydawnictwo «Impuls», Krakow, 130.
7. Katarba M. K. *Friedrich Wilhelm August Froebel (1782–1852) i joga filozofia sferychna. Galeria Pedagogiw*, <<http://martakotarba.edu.pl/userfiles/file/froebel.pdf>> [dostęp:18.07.2014]
8. Krasuska-Bużycka J. (1926) *Pedagogichni Pogliady i wchytelska dijalnist F.Froebla*, «Doshkilne Wychowannia», nr 1, 8.
9. Manning J. (2005) Rediscovering Froebel: A call to re-examine his life and gifts, «*Early Child Education Journal*» June, vol. 32, no 6, 372.
10. Możdzen S. I. (2006) *Istoria wychowannia 1795–1918*, Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu, Sandomierz, 35.
11. Wąsik W.(1932) Znaczenia Froebła w istoriії pedagogiky i w suchasnyj period, «*Kwartalnyk Pedagogiczny*», nr 3–4.

Received: 01.05.2019

Accepted: 19.05.2019